

Frostating lagmannsrett - LF-2017-17434

Instans	Frostating lagmannsrett - Dom
Dato	2017-10-04
Publisert	LF-2017-17434
Stikkord	Erstatningsrett. Personerstatning. Menerstatning. Mobbing. Elev. Skole. Årsakssammenheng. Manglende målrettede tiltak. Skadeserstatningsloven § 3-2, jf. § 3-2 a.
Sammendrag	X kommune ble dømt til å betale kr 1.310.876 i erstatning til en tidligere elev i kommunen. Eleven var blitt mobbet i under hele skolegangen på barneskolen og ungdomsskolen. Skolen og PPT definerte ikke situasjonen som mobbing av eleven, og satte ikke inn målrettede tiltak mot mobbingen. Det var årsakssammenheng mellom mobbingen og elevens nedsatte funksjon som voksen. Eleven hadde fått stilt diagnosen PTSD.
Saksgang	Sunnmøre tingrett TSUMO-2016-62427 - Frostating lagmannsrett LF-2017-17434 (17-017434ASD-FROS).
Parter	
Forfatter	Lagdommer Dag Brathole, lagdommer Erlend Malvik Moen og tingrettsdommer Magnhild Børsting Røe.

Saken gjelder krav om erstatning etter mobbing i grunnskolen.

A er født 0.0.1988 og har vokst opp hos sine foreldre i Y, med tre søsken. Han gikk i [barnehage] sammen med flere av sine senere klassekamerater, med overgang til førskole fra høsten 1994. Høsten 1995 begynte han i 1. klasse ved Z barneskole. Han begynte i 4. klasse høsten 1997, etter direkte overgang fra 2. klasse i forbindelse med innføring av grunnskolereformen dette året. Han gikk over til 7. klasse ved X ungdomsskole fra høsten 2001 og ble ferdig med ungdomsskolen våren 2004.

Partene er enige om at A ble utsatt for mobbing på barneskolen, men er uenige om omfanget av mobbingen. A gjør gjeldende at han ble mobbet også på ungdomsskolen, men dette bestrides av kommunen, iallfall slik at skolen ikke observerte at han ble mobbet.

Det er på det rene at det ble satt inn tiltak fra skolens side på barneskolen, men partene er uenige om skolen og PPT kan bebreides for å ha satt inn utilstrekkelige tiltak.

Etter endt ungdomsskole begynte A på [videregående skole1] i [by], men måtte slutte etter syv måneder da han var for svak faglig. Han gjorde et nytt forsøk ved samme skole året etter, men måtte slutte på nytt. A har forklart at han deretter prøvde flere arbeidsforhold som måtte avsluttes.

A begynte på [videregående skole2] i 2011. Skolen gir spesialtilpasset undervisning til elever med lærevansker. Han fullførte det siste studieåret ved [videregående skole3], og avsluttet skolegangen våren 2014. Karakterene ble bedre etter første klasse, og han avsluttet med karakteren 4 i de fleste fag, med karakteren 3 i fire fag og karakteren 5 i to fag og et fordypningsprosjekt.

Etter videregående skole har A studert [studie] ved Universitetet i Bergen der han nå har bestått samtlige eksamener, 2 likevel etter en del forsinkelse, og mangler en bachelor-oppgave for fullført bachelor-grad.

A har i voksen alder hatt betydelige fungeringsproblemer, særlig knyttet til angst og tilbaketrekking. Han fikk i oktober 2014 innvilget uførepensjon med en uføregrad på 100 prosent.

A har i voksen alder vært utredet blant annet med tanke på ADHD, PTSD og Asperger syndrom. Han har fått stillet diagnosene ADHD og PTSD, men ikke Asperger syndrom. A bestrider diagnosen ADHD. I forbindelse med tvisten har spesialpsykolog Sondre Hasvold avgitt en rapport og gitt forklaring som sakkyndig vitne. Psykiater Trond Heir er oppnevnt som sakkyndig for lagmannsretten. Han har gitt en spesialisterklæring og har forklart seg under ankeforhandlingen. De medisinske vurderinger av A er ikke entydige.

Om sakens bakgrunn for øvrig viser lagmannsretten til tingrettens dom side 2 til 4.

A tok ut stevning mot X kommune 12. april 2016 med krav om at kommunen som arbeidsgiver var ansvarlig for å betale menerstatning etter skadeserstatningsloven § 2-1, jf. § 3-2, jf. § 3-2a. A gjorde gjeldende at han som følge av mobbing var påført varig og betydelig skade av medisinsk art i form av diagnostisert PTSD. Kommunen tok til motmæle. Sunnmøre tingrett avsa 23. november 2016 dom med slik domsslutning:

- «1. X kommune dømmes til å betale som erstatning for personskade kr 1.666.969 - enmillionsekshundreogsekstisekstusenihundreogsekstini - til A.
2. X kommune dømmes til å betale som erstatning for økonomisk tap kr 293.085 - tohundreognittitretusenogåttifem - til A.
3. X kommune dømmes til å betale utgift til sakkyndig vurdering med kr 12.300 - tolv tusentrehundre - til A.
4. Betalingsfrist for beløp fastsatt i punkt 1 til 3 er 14 - fjorten - dager etter dommens forkynnelse.
5. X kommune dømmes til innen 14 - fjorten - dager å betale saksomkostninger til A med kr 207.111 - tohundreogsyvtusenett hundreogelleve -»

X kommune har anket dommen ved ankeklæring av 16. desember 2016. Anken gjelder dommen i sin helhet og er begrunnet i feil i bevisbedømmelsen og rettsanvendelsen. A har avgitt anketilsvar 20. januar 2017.

Ankeforhandling ble avholdt 15. til 18. august 2017 i Ålesund tinghus. Det ble hørt 22 vitner, hvorav ett rettsoppnevnt sakkyndig vitne. Den rettsoppnevnte sakkyndige avga forklaring. Det ble for øvrig foretatt slik dokumentasjon som rettsboken viser.

X kommune har i hovedsak gjort gjeldende:

Kommunen bestrider ikke at kommunen hadde kunnskap til erting, plaging og mobbing av A. Dette observerte skolen fra og med As tredje skoleår da han gikk i 4. klasse etter at han som følge av grunnskolereformen i 1997 «hoppet over» tredje klasse. Hans situasjon ble bedre i 6. og 7. klasse, selv om det også da var tilbakefall i form av episoder der A ble mobbet. Det ble ikke observert mobbing av A i ungdomsskolen. Kommunen bestrider bestemt det omfanget og art av mobbing i skoletiden som tingretten legger til grunn.

Kommunen gjør konkret gjeldende følgende feil i tingrettens dom:

- As samhandlingsvansker var medvirkende til at han var mye for seg selv på skolen, jf. tingrettens dom side 9,
- tingretten har tatt feil når den legger til grunn at A oppfattet store deler av barneskolen som et sammenhengende mareritt (side 9),
- tingretten har tatt feil når den har lagt til grunn at plagingen skjedde nærmest daglig frem til ungdomsskolen tok slutt på den måten som er nærmere beskrevet i siste fulle avsnitt på side 9,

- tingrettens beskrivelse av voldsanvendelse i første fulle avsnitt på side 10 er feil, og at beskrivelsen av psykisk mobbing i sist avsnitt på samme side er feil, og
- at beskrivelsen av As situasjon på ungdomsskolen i annet avsnitt på side 13 er misvisende.

Skolen observerte videre at A hadde særskilte samspillproblemer som vanskeliggjorde hans situasjon.

På grunn av den negative atferd mot A og hans samspillproblemer ble det igangsatt omfattende tiltak. Kommunen gjør gjeldende at disse var adekvate og forsvarlige ut fra den kunnskap og de virkemidler skolen hadde. Tiltakene var videre i samsvar med lærerveiledningen «Mobbing i skolen».

Tiltakene omfattet blant annet:

- fysiske tiltak i klassen - skillevegger,
- klassen utarbeidet klasseregler for atferd,
- klassemøter hver uke - fokus på miljø og atferd mot hverandre,
- økt ressurs i klassen, en assistent ble satt inn,
- oppfølging av enkeltelever - samtaler, herunder også med foresatte,
- klassemøte med alle foreldre etter hendelse i bursdagsselskap.

Skolen benyttet de virkemidler som med rimelighet kan kreves, jf. skadeserstatningsloven § 2-1. Som følge av kommunens tiltak, bedret As situasjon seg.

Kommunen kan ikke holdes ansvarlig for mobbing som skal ha skjedd på fritiden utenfor skolen.

Kommunen ved dens ansatte kan ikke bebreides for manglende iverksettelse av tiltak. Det foreligger derfor ikke ansvarsgrunnlag etter skadeserstatningsloven § 2-1.

Kommunen gjør subsidiært gjeldende at det ikke er årsakssammenheng mellom et ansvarsgrunnlag og eventuell skade og økonomisk tap.

Det er ikke sannsynliggjort at eventuelle andre tiltak i skolen, som skolen og/eller PPT kan holdes ansvarlig for etter skadeserstatningsloven § 2-1, ville vært effektive i den forstand at de ville ha hindret skaden/tapet.

Det er herunder ikke sannsynliggjort at mobbing i skolen har vært av et slikt omfang og art at det kan ha utløst posttraumatisk skade. Det er herunder heller ikke sannsynliggjort at en eventuell skade/tap ikke skyldes andre forhold enn de forhold kommunen kan holdes ansvarlig for. Kommunen er ikke ansvarlig for eventuell skade/tap som er forårsaket av mobbing eller andre negative hendelser i fritiden.

Kommunen gjør atter subsidiært gjeldende at det ikke foreligger posttraumatisk skade, og under enhver omstendighet bestrides den invaliditetsgrad som tingretten har lagt til grunn. Ut fra den spesialisterklæring som sakkyndig Heir har gitt, og den forklaring han ga under ankeforhandlingen, er det under ingen omstendigheter grunnlag for å fastsette en skade på mer enn 15%. Kommunen har særlig fremhevet at Heir, i motsetning til det sakkyndige vitne Sondre Hasvold, er rettsoppnevnt sakkyndig. Heir har konkludert med at bare 50% av skaden kan relateres til PTSD, og at As diagnose og funksjonsnedsettelse for øvrig må tilskrives ADHD eller andre medfødte personlige egenskaper.

X kommune har nedlagt slik påstand:

- «1. X kommune frifinnes.
2. X kommune tilkjennes sakens omkostninger for tingretten og for lagmannsretten.»

A har i hovedsak gjort gjeldende:

Tingrettens dom er korrekt både hva angår begrunnelse og resultat.

Den skadevoldende handling er manglende inngrep mot mobbing.

Ansvarsgrunnlaget er skadeserstatningsloven § 2-1. Tingretten har basert sin dom på den alminnelige aktsomhetsnorm som følger av de alminnelige regler om arbeidsgiveransvar, jf. Rt-2012-146. Det er ikke nødvendig å peke ut enkeltpersoner ettersom bestemmelsen omfatter anonyme og kumulative feil.

A begynte på barneskolen i 1995 og gikk ut av ungdomsskolen i 2004. Deler av denne perioden skal vurderes etter grunnskoleloven av 1969 § 16 og § 22. Grunnskoleloven ble erstattet av opplæringsloven i 1998, som etter

lovendring i 2002 fikk et eget kapittel 9 a.

Kommunen har vært uaktsom fordi den i løpet av grunnskolegangen ikke klarte å oppfylle de minimumskrav som daværende skolelovgivning stilte til elevenes fysiske og psykiske miljø. A hadde krav på å bli beskyttet mot alvorlig og langvarig mobbing fra medelever.

Det er årsakssammenheng mellom de manglende inngrepene mot mobbing og As psykiske helseplager og hans økonomiske tap. Kommunen forsto ikke omfanget og alvorret i situasjonen. De tiltakene som ble satt i verk, var «for lite for sent». Det er ikke dokumentert tiltak mot de mest aktive i plagingen av A. Mobbingen på fritiden ville ikke funnet sted dersom det ikke hadde vært fritt frem for å ta A i skoletiden.

Det er ikke dokumentert andre faktorer i hendelsesforløpet som tilsier at A ikke ville klart videregående skolegang gjennom lokal eller regional skole etter ungdomsskolen, dersom mobbingen tenkes borte.

A gjør gjeldende at ADHD-diagnosen ikke er riktig. Diagnosen ble stilt forsøksvis, og ble etter hvert heftende ved ham. Det er ikke korrekt at Ø stilte en ADHD-diagnose etter en grundig utredning av A. Diagnosen var allerede stilt da A ble utredet på Ø. På dette punkt har spesialpsykolog Sondre Hasvold rett og psykiater Heir tar feil. Hasvold er i motsetning til Heir spesialist på ADHD.

Erstatningen skal utmåles etter skadeserstatningsloven § 3-2a med utgangspunkt i As medisinske invaliditetsgrad. Psykologspesialist Hasvold har konkludert med at A er 45% medisinsk invalid. Psykiater Heir har i sin skriftlige rapport konkludert med en samlet medisinsk invaliditet på 30 - 40%, men har under ankeforhandlingen nedjustert dette til et område anslått rundt 25 til 35%. Retten må legge Hasvolds vurdering til grunn. Heir har kommet frem til en for lav medisinsk invaliditet, og han tar feil nå han tillegger ADHD eller andre medfødte egenskaper 50% av årsaken til As medisinske invaliditet. Heir har bekreftet at mobbingen var en nødvendig årsak til As medisinske invaliditet og hans nedsatte funksjonsevne.

A har frafalt krav om erstatning for lidt økonomisk tap, jf. tingrettens domsslutning post 2.

A har nedlagt slik påstand:

1. Tingrettens domsslutning punkt 1, 3 og 5 stadfestes.
2. X kommune dømmes til å erstatte As sakskostnader for lagmannsretten.

Lagmannsretten ser saken slik:

As situasjon på barneskolen og ungdomsskolen.

Som tingretten legger lagmannsretten til grunn at A ble mobbet av sine medelever fra han begynte på skolen i første klasse til han gikk ut av ungdomsskolen etter fullført 10. klasse. Hovedtyngden av den fysiske mobbingen skjedde i 4. og 5. klasse. Fra 6. klasse besto mobbingen først og fremst av psykisk vold, men også den fysiske volden vedvarte ut ungdomsskolen. A tok i 4. og 5. klasse igjen overfor sine plageånder, men fra om lag fra 6. klasse resignerte han gradvis.

Kommunen har ført en rekke nye vitner for lagmannsretten. Disse har i det vesentlige bekreftet at A ble mobbet, og har utdypet og nyansert bildet av den mobbingen som fant sted.

Ut fra ankeforhandlingen avviker lagmannsrettens bevisbedømmelse av mobbingen noe fra tingrettens beskrivelse, og lagmannsretten velger derfor å gi en selvstendig beskrivelse av mobbingen.

Lagmannsretten legger til grunn at mobbingen startet i første klasse. A har forklart for retten at han følte seg mobbet, og har blant annet fortalt om en episode da han ble truffet av en snøball med en sten i, og at han ble lagt i bakken. Han ble også verbalt mobbet, uten at han kan gjengi innholdet. Han forklarte også at han tok mobbingen opp med en lærer, B, men at han fikk beskjed om at det ikke var noe å gjøre. As far, C, har i brev av 18. mars 1999 beskrevet disse årene slik:

«Vi måtte selv for om lag 3 år siden, da D var hovedlærer for klassen ta fatt i problemet, 4 år før det (dvs allerede i Barnehagen) ble A stort sett beskyldt for de problem som oppstod på grunn av hans væremåte, som jeg vil karakterisere som «Åpen, utadvent og gjerne uttalte seg litt for ofte før han tenker».»

A hoppet fra 2. til 4. klasse på grunn av skolereformen som innførte skolestart for 6-åringene.

I 4. og 5. klasse utviklet mobbingen seg til å bli et alvorlig og til dels dramatisk problem for A. Det var i denne periode at den fysiske mobbingen var mest fremtredende. A ble regelmessig jaget av sine klassekamerater. Fordi han var rask, var det ikke alltid forfølgerne fikk tak i ham, men hvis de gjorde det, ble han gjerne holdt eller lagt i bakken. Han ble også slått og sparket, men dette skjedde mer sjelden. Ved ett tilfelle ble han båret ut i skogen og truet med å bli avkledd.

A var i denne perioden et såkalt «provoserende mobbeoffer» i den forstand at han fremprovoserte episoder og jaging selv, men han kunne også bli forfulgt uten grunn.

Mobbingen skjedde kontinuerlig. Episodene, særlig jaging, kunne skje daglig, men det kunne også være uker da det ikke skjedde episoder. 16. juni 1998, da A gikk i 4. klasse, toppet den fysiske mobbingen seg ved en episode knyttet til et bursdagselskap. Hendelsen er beskrevet av tingretten, en beskrivelse lagmannsretten finner dekkende:

«En episode som fant sted utenfor skoletid i 4. klasse, i forbindelse med en bursdagsfeiring hos en medelev, ble viet stor oppmerksomhet under bevisføringen. Denne episoden igangsatte nye tiltak fra skolens side, noe retten vil behandle nedenfor. A var opprinnelig ikke bedt i selskapet, men ble ringt opp da selskapet var i gang. Flere medelever gikk planmessig til angrep på A da han kom, de fikk han lagt i bakken og etter hvert ble han innesperret mellom to fotballmål som ble satt mot hverandre. Mobbingen fortsatte ved at medelever sto i ring rundt ham, holdt han innesperret og plaget han ved blant annet å stikke ham med kjepper.»

Etter dette ble det satt inn tiltak fra skolens side som medførte at den fysiske mobbingen avtok, mens den psykiske mobbingen tiltok.

I 5. klasse avtok den fysiske mobbingen, men fortsatte slik tingretten har beskrevet det på side 10:

Retten forstår A slik at den fysiske plagingen avtok fra høsten 1999, da han begynte i 6. klasse. Men mobbingen, vantrivselen, angsten og den isolerte situasjonen vedvarte. Han har eksemplifisert dette ved at han fortsatt «stakk av» fra skolen, der han søkte tilflukt hos sine foreldre. Den kroniske tarmlidelsen ble utviklet dette skoleåret og våren 2000 ble han alvorlig syk, med forbud mot fysisk aktivitet i 6 måneder. Som følge av medisinerer gikk han sterkt opp i vekt. Dette ga seg utslag i infam psykisk mobbing fra medelever, der han blant annet ble kalt «feita», «feiteræva» og «tjukkebolla».

I 6. klasse, den 4. september 2000, oppsto en episode der A kastet en ball i ansiktet på en medelev. Som følge av dette ble han angrepet av E og F og slått og sparket.

Det var i det vesentlige guttene i klassen som sto for mobbingen. Under ankeforhandlingen har det vært en bred bevisføring om dette. I 4. og 5. klasse var det E som var toneangivende, støttet av G og F. Andre gutter i klassen var med i varierende grad, mens jentene var mer passive. I 6. klasse var F mer aktiv, men etter episoden i september innledet han etter hvert et vennsforhold med A.

Alle guttene har som vitner for lagmannsretten bekreftet at A ble mobbet, også de som ble beskrevet som de mest sentrale.

Tidligere rektor H ved Z barneskole, har for lagmannsretten opplyst at han oppfattet A som en litt engstelig gutt som trivdes dårlig på skolen og som ble plaget. H hadde imidlertid inntrykk av at forholdene ble bedre i 5. og 6. klasse, etter at skolen hadde satt inn tiltak. Lagmannsretten ser dette som en bekreftelse på at den fysiske mobbingen avtok og ble mindre synbar, mens den psykiske mobbingen ikke ble fanget opp av skolen.

Lagmannsretten behandler effekten av tiltakene nedenfor.

Et spørreskjema som A besvarte som ledd i utredning foretatt av PPT i 1999 illustrerer hans situasjon på barneskolen. Lagmannsretten vil her gjengi de spørsmål og svar som har vært i fokus under ankeforhandlingen:

«1.	Eg liker meg godt i klassa mi.	nei
2.	Eg liker å gå på skule.	ja
3.	Eg har gode kameratar heime.	nei
4.	Eg har ofte vondt i hovudet når eg skal på skule.	nei
... ..		
11.	Sg synest ofte at eg er dum:	ja
... ..		
14.	Eg er som oftest glad.	nei
... ..		
24.	Dei andre barna synest at eg er dum.	ja
... ..		
38.	Eg blir ofte uvenn med dei andre barna i klassa.	ja

39.	Eg blir ofte erta/plaga på skulen.	ja
... ..		
43.	Eg likar godt friminutta.	nei
... ..		
49.	I friminutta vil dei andre barna gjerne leike med meg	nei
50.	Eg er ofte redd på skulen.	ja
... ..		
55.	Jentene likar meg.	nei
56.	Eg må som oftest gi meg når vi kranclar.	ja
... ..		
61.	Eg gjer ofte dumme ting på skulen.	ja
... ..		
67.	Eg går ofte («ofte» er overstrøket av A og erstattet med «Heiletia») for meg sjølv.	ja»

Da A begynte på ungdomsskolen, ble det ikke videreformidlet noen opplysninger fra barneskolen om As situasjon, i det minste kom ikke noen slike opplysninger frem til klassestyreren, I, jf hans vitneforklaring.

Det er et gjennomgående trekk ved alle vitneforklaringer at A blir beskrevet som engstelig på ungdomsskolen, og at han gjerne oppholdt seg i nærheten av lærerværelset, slik at han kunne bli observert av lærerne og søke tilflukt på lærerværelset. Medelevene opplevde at A ertet dem på seg fra denne posisjonen, og at han hadde lav terskel for å rapportere til lærerne når han ble truet eller jaget. Dette kunne han senere bli «tatt for» av de berørte medelevene ved første anledning.

Lagmannsretten slutter seg til det tingretten skriver på side 13:

«Bevisføringen knyttet til ungdomsskolen har vært begrenset. Den tidligere eleven J bekreftet at A forsvant fort ut av klasserommet, og også kunne gjemme seg der i friminuttet, for å unngå plaging av andre. Ved en anledning ble A sparket av en elev i skoletiden. I følge J var medelever og lærere irritert på A fordi han stadig forlot klasserommet, til tross for at en var kjent med at dette var en konsekvens av en alvorlig og kronisk tarmbetennelse. Den tidligere medeleven F har forklart at han stadig så A i «hui og hast» med elever etter seg, men kunne ikke på spørsmål erindre enkeltepisodes fra ungdomsskolen, i motsetning til det som var tilfelle fra barneskolen.»

For lagmannsretten er det gitt ytterligere forklaringer om mobbing av A på ungdomsskolen. Da han begynte på ungdomsskolen, hadde ryktene om ham spredd seg, slik at de nye medelever i klassen sto klar til å mobbe ham. Det var enkelte voldsepisodes, blant annet fikk A brist i et ribbein etter et forsettlig slag i en basketballkamp, og han ble pisket med et håndkle i dusjen av medelever for å ha sunget «Singing in the rain». Den vesentlige mobbingen besto imidlertid av jaging, terging og utelukking fra fellesskap i klassen.

Skolens lærere og administrasjon på ungdomsskolen var ikke gjort oppmerksom på As situasjon, og observerte heller ikke selv hans situasjon.

Den oppnevnte sakkyndige, psykiater Trond Heir, har i sin spesialisterklæring oppsummert As erindring og tanker om mobbingen:

«På spørsmål om hva som var det verste med mobbingen og hva han tror mobbingen har gjort med ham, svarer han følgende: Det har vært vondt å ikke kunne føle seg trygg noen plass, ikke å ha hatt noen å være sammen med, føle seg utestengt, og alltid være på vakt og redd for at noe skulle kunne skje. Han mener at situasjonen som helhet har vært mer avgjørende enn enkeltstående episodes. Han mener at mobbingen har bidratt til at han føler seg underlegen i forhold til andre mennesker og at han fortsatt er utrygg i mange relasjoner. For eksempel snur han seg fortsatt på gata, utrygg på hvem som kan komme bakfra. Han tror han er mer skeptisk til å gå inn i nye situasjoner enn han hadde vært uten mobbingen, mer bekymret, og med større problemer til å takle stress. Kommer han i situasjoner som minner om tidligere mobbing, kan han ha problemer med å komme seg hjemmefra i flere dager etterpå.»

Denne beskrivelsen av mobbingen av A, og hvordan mobbingen påvirket ham, er bekreftet under bevisførselen for lagmannsretten.

As karakteristiske trekk på grunnskolen.

Det er gjennom bevisførselen fremkommet at A i hele barndommen hadde en væremåte som kunne virke irriterende på hans omgivelser. Foreldrene har beskrevet ham oppvakt, sta, åpen, egenrådig og med et stort

konkurransinstinkt og en stor rettferdighetssans. Skolen beskriver at han hadde samhandlingsproblemer med de andre elevene. Hans medelever beskriver at han ikke forsto sosiale koder, og at han virket forstyrrende og irriterende. Han kunne oppsøke sine plagere og oppsøke situasjoner der han måtte forstå at andre ville reagere, og reagere negativt. Han ble av sine medelever og lærere oppfattet som plagsom og irriterende, og som en som aldri ga seg. Lagmannsretten legger til grunn at han på grunn av disse egenskapene var sårbar for mobbing fra medelever. Det er imidlertid ikke fremkommet noe som tyder på at han ville noe av sine medelever vondt, eller at han bevisst plaget disse. Slik lagmannsretten oppfatter ham på ungdomsskolen, har han, slik en medelev beskrev det, oppsøkt sine medelever på en negativ måte for å søke oppmerksomhet.

Hovedinntrykket blir at A var en oppvakt, men egenrådig, gutt som ble tidlig ensom, og som ikke evnet å finne positive strategier for å oppnå aksept hos og vennskap med sine jevnaldrende. Etter hvert som medelevens atferd ble for belastende, resignerte han gradvis og trakk seg mer og mer tilbake fra kontakt med medelever.

Barneskolens, ungdomsskolens og PPTs kunnskap om mobbingen.

Ut fra foreldrenes observasjoner legger lagmannsretten til grunn at A ble mobbet i første og andre klasse. Lagmannsretten legger imidlertid til grunn at dette ikke hadde nådd et nivå som gjorde at skolen ble oppmerksom på at A følte seg mobbet.

Mobbingen ble et akutt problem for A i 4. og 5. klasse. Dette hadde både skolen og PPT kunnskap om. Lagmannsretten viser til uttalelse av 2. juni 1998 til PPT fra klassestyrer K:

«Uttalelse frå klassestyrar ang. A. Z skule, 02.06.98

A er ein aktiv gut. Han kan delta aktivt i timane, både munnleg og skriftleg. Han er godt oppdatert og fylgjer med på aktuelle hendingar rundt seg og i media. Han er sterk i engelsk munnleg og syner stor iver i engelskundervisninga. Elles er han ein lidenskapeleg fotballspelar. Så godt som kvart friminutt gjeng føre seg på fotballbana-berre føret tillater slik aktivitet. I faget rekning syner han bra rekneforståing; «Den lette-og den vanskelege addisjons- og subtraksjonstabellen» er bra automatisert, og han har stort sett inne multiplikasjonstabellen. A kan til tider jobbe bra sjølvstendig i reknetimane. Også høytlesing og friskrivning har han godt grep på.

Alt dette til tross har A i lengre periodar gitt uttrykk for at han vantrivast på skulen. Etter fleire konfliktsituasjonar og etter observasjonar trekk eg den slutning at A til tider har samhandlingsproblem. Dette kjem til uttrykk helst etter endt friminutt (i tida mellom klokka har ringt og til vi er klare for ny time) og før og etter skuletid. Slike konflikter ender ofte med at A blir verande att på fotballbana, gjømmar seg eller kjem til klassestyrar for å søke hjelp. Vi har gjort fleire forsøk på finne årsaka til at slike problem oppstår. I mange tilfelle viser det seg at A sjølv har vore pådrivar til konflikta, og det har ofte endt med at han står åleine att - med tre-fire elevar etter seg som skal «ta» han.

Vi har og observert at elevar til tider har stått og venta på han om morgenen - for å banke eller kaste snøball på han. Deira årsaking har då vore at A skulle ha sagt eller gjort noko etter skuletid eller i fritida som dei vil hevne. Påfallande er det at dette gjer dei, etter mi vurdering, opelyst. Vi hadde også fleire tilfelle i vinter der A ikkje fann att sko eller klede. Då kunne vi finne dei enten i kjøleskåpet (det står i garderoba til 4.klasse) eller ute på asfalten. Det var tydeleg at nokon var ute etter å skape trøbbel for A I eit par høve fann vi fram til ein «syndar» og fekk ordna opp. Seinare har det ikkje vore noko problem med bortkomne klede. Men eg har og fått vite at A sjølv skal ha plassert lua si i kjøleskåpet. Dette har han sjølv kome og sagt til meg.

Samhandling som skjer utanfor klasserom er ikkje alltid like lett å kontrollere. Men etter å ha observert eleven i klasseromsituasjon kjem det fram at han ofte har problem med å konsentrere seg om det gjevne oppgåva. Ofte vandrar han rundt i klasserommet. Han kan og direkte oppsøke plassane til dei som plagar han mest. I andre høve lagar han ulydar - plystrar eller kakkar unødig med blyant eller lignende. Dette medfører at han oppkaller mange si merksemd. Då hender det ofte at fleire av med-elevane høglydt seier kva dei meiner om A, og slike meningsutvekslingar er ikkje alltid like saklege. Han på si side kjem inn i mellom med negative ytringar om andre.

A kjem til tider for seint til timen. Dei fleste tilfella er fordi - i flg. han sjølv, han «må spele ferdig på fotballbana». Andre gonger har vore for det har oppstått ein konflikt eller at nokon har trua han på ulike vis.

I meire frie aktivitetar der elevane får røre seg fritt i klasserom og i mediatek har A og ved fleire høve «stukket av», gjømt seg eller vandra rundt i skulebygninga og forstyrra andre klasser ved å banke på dører og vindu.

A har og vanskar med å ta imot munnleg instruksjon gjeven til klassa som gruppe. Kva lekser og arbeidsrutiner angår er han stort sett flink. Men det hender likevel litt for ofte at han kjem på skulen og har glømt blyant, ei bok eller vekeplanen. Då prøver han å ha klar ei løysing på problemet sjølv.

Konklusjon

Etter påske har det vore stor framgang m.o.t. trivsel for A. Han har vore flinkare å kome til timen til riktig tidspunkt, men det er enno fristande «å spele berre litt til». Han verkar blidare og meir open, noko som kan ha samanheng med at han fungerer betre sosialt saman med dei han før vart plaga av. Noko som kan ha verka positivt på situasjonen er at det no er vår og meir å finne på ute i friminutta.

Som eit tiltak for å betre det sosiale miljøet blant einskilde - og grupper av elevar har vi i samarbeid med foreldra hatt ei besøksordning heime hos barna. Vi fordeler ansvaret slik at lærar tilrettelegger grupper på 4-5 elevar. Foreldre/føresette tek ein torsdag i månaden i mot ei slik besøksgruppe og organiserer for positiv leik.

A har med fleire uttrykt at dette er kjekt.

Elles har vi gjennomført eit opplegg som vi kallar «hemmeleg venn». Der får alle i klassa tildelt eit namn på ein med-elev som dei skal prøve å vere ekstra grei mot. På Z skule har vi som tradisjon at 5.klasse adopterer dei nye 1.klassingane. Vi har så smått starta på oppgåva på denne sida av skuleåret. Dette ansvaret meiner eg og har bidratt til eit betre klassemiljø.

A er sjølv blitt flinkare til å hugse å ha med blyant på skulen. Men han gløymer enda å gjere nokre av heimarbeida eller at han legg att bøker og lekseplan heime. Her bør ein gå inn med tettare samarbeid med heimen.

Det verkar som han har problem med å sjå konsekvens av handlingane sine. Han kunne i periodar trengje ei ekstra støtte i friminutta slik at konfliktsituasjonar lettare kan unngås

Til slutt vil eg seie at A bør ha ein skuledag som er prega av struktur og klarhet i grensesetjinga.

Ved klassestyrar for 4. klasse

K»

Uttalelsen er gitt to uker før episoden med målburene, omtalt på side 9 over, der A på fritiden ble utsatt for en voldsom mobbe-episode som ledet til tiltak fra skolen side.

PPT avga rapport 19. juni 1998. I rapporten er episoden med målburene tre dager tidligere, ikke nevnt. Rapporten avsluttes med slik oppsummering, tiltak og konklusjon:

«Oppsummering.

A går i 4. klasse ved Z skule. Klassen er stor og noko uroleg. Fleire elevar som er «urolege» Ut fra samtaler og formell kartlegging ser vi ein gut som evnemessig skårar innan normalområdet, men med ujamn profil som kan gi indikasjon på sosiale vanskar, der relasjon, årsak - verknad er noko svak.

Samtaler og observasjon tyder og på at A opplever kvardagen lite tilfredsstillande og komplisert. Han ha vanskar med å å sjå sin eigen væremåte/kommunikasjon saman med det som påvirker A negativt.

Tiltak.

Det har vore samarbeidsmøter mellom skule, heim og PPT.

Tiltak som er sett i verk,

- besøksgruppe - heile klassen.
- tema-arbeid - (venner) heile klassen.
- hemmelig venn - heile klassen.
- 3 atferdstiltak (A).
- beskjed om å seie i frå direkte til lærar (A).

Tiltak som bør settast i verk:

- aktivitetsleiar i friminutt - styre leik v/konflikt (klasse).
- generell førebygging mot mobbing, tenkje klassmiljø (klasse)
- forsterkning/motivering i høve atferdsending som foreldre bør styre (A).
- pakke bøker/sekk.

- gjøre lekser.
(organisere gjøremål som ei sjekklister, unngå masing)
- samtale hos fagperson (A)
- eventuelt tilvising til BUP, Æ eller lokal psykolog (A).
- loggbok (klassen)

Konklusjon.

Då det er fleire elevar involvert bør ein arbeide med heile klassen, jamfør overnemnde tiltak samtidig som A treng oppfølging ved anna faginnstans.

Tilrår søknad til BUP, Æ eller lokal psykolog.

Viss de har spørsmål vedr. rapporten, ta kontakt med underteikna.»

As far, C, skrev 18, mars 1999 brev til [område] PPT, der han beskrev sønnens situasjon, og stilte krav om tiltak. A gikk på dette tidspunktet i 5. klasse. Fra brevet siteres:

«Vi har i lengre tid påpekt en form for systematisk mobbing som foregår blant elever i 5. Klasse ved Z Barneskole. Tidligere foregikk dette både Fysisk og Psykisk, mens det i dag foregår i større grad Psykisk ved at A opplever at enkelte av hans medelever sier i klassen, i alles påhør at for eksempel «A er dum, de kan ikke ta i de ting som han har tatt i tidligere for han har lus og rabies og hans mor er Hore og hans far er horebukk».

Han har også tidligere vært utsatt for Fysiske overgrep og da ved at når han ankom skolen stod flere av hans medelever klar til å gå til angrep, dette har vært jobbet med fra skolen sin side og vi føler at det har gitt resultat.

Dette er i stor grad med på å ødelegge hans selvbilde og vi er svært engstelige for at dette kan ha merket ham for all fremtid.

Det har i flere år vært jobbet med problemet, men det er utrolig lite fremgang i saken, dette føler vi i stor grad skyldes at det på et for sent tidspunkt ble tatt tak i problemet og at det offentlige har fullstendig sviktet.

... ..

Senere og frem til i dag kom K inn som klassens hovedlærer.

For om lag 2 år siden nektet vil som foreldre og akseptere at det bare var A som var problemet og vi gjorde K oppmerksom på vår mening. Etter ½ års tid blei vi enige med K om å kontakte PP Tjenesten i [område]. Jeg (far) tok selv kontakt med PPT kontoret og det var enighet om at de skulle gå inn å observere og følge opp klassens situasjon.

Det som til nå har skjedd i saken er etter vår mening ingen ting utenom det fysiske, og dersom det videre skal gå i samme tempo som det har gjort til nå, så vil A ha sluttet ved Z skole og kommet i et nytt skolemiljø, kanskje vil han da dra med seg problemene som han har i dag, og dess lenger dette pågår dess vanskeligere vil problemet være å løse, og dess større belastninger vil han drages med i sin videre oppvekst.

Han opplever også mye mobbing i fritiden,

.....

Konklusjon:

Det må settes i gang tiltak straks.

Foreldrene må kobles inn i bildet og vi må ha en åpen dialog omkring problemet.

A er klart blitt et mobbeoffer, jeg sier ikke han selv er skyldfri, men det må være grenser for hvor mye og lenge han sal straffes for at han er hva jeg vil kalle litt for utadventd og åpen.»

Brevet ble ikke besvart, og ledet ikke til tiltak.

På ungdomsskolen var skolen ikke oppmerksom på at A ble mobbet.

Oppsummert legger lagmannsretten til grunn at Z barneskole og PPT i [område] hadde god innsikt i at A ble mobbet og om omfanget av mobbingen.

Iverksatte tiltak

I 1. og 2. klasse ble det ikke satt inn tiltak fra skolen. A hoppet over 3. klasse.

Når det gjelder de tiltak som ble satt inn fra 4. klasse, tar lagmannsretten utgangspunkt i tingrettens beskrivelse på side 11 flg., som i hovedsak også er dekkende etter bevisføringen for lagmannsretten:

«Tiltak på barneskolen.

Tidligere klassestyrer K, som kom inn i 4. klasse i 1997, mener at skolen gjorde «alt vi kunne» for bedre situasjonen. Hennes engasjement og bekymring for A sin vanskelige situasjon bekreftes i et av de få relevante skriftlige dokumentene fra denne tiden, sannsynligvis utarbeidet til bruk for PPT-tjenestens rapport fra juni 1998. K har forklart om flere konkrete tiltak i undervisningen som ble satt inn for å bedre samspillet i klassen og å bedre A sin situasjon, som ekstra lærer, støtteundervisning og fysiske tiltak som skjermvegger. Det ble etter hennes vurdering gjort mye for å bedre miljøet og unngå konfrontasjoner mellom elevene, blant annet ved å trekke inn foreldrene som ressurs. Etter at PPT rapporten forelå ble det satt i gang nye tiltak, der retten særlig vil nevne ekstra lærere til vakthold i skolegården og annet fellesareal, undersøkelse av rapporterte episoder, tiltak for å hindre at de som plagde A var samlet, avtale med A om at døra til lærerrommet «alltid» sto åpent og forsøk på å bedre hans involvering i miljøet ved å igangsette aktiviteter.

Tidligere rektor L, som hadde denne stillingen en periode i 1997, kjente godt til A. Hun mener det ble brukt mye ressurser på eleven, også for å beskytte ham mot medelever i friminutter og under overgang mellom aktiviteter. Hun gjennomgikk en rekke systematiske tiltak, der det kan nevnes utarbeidelse av ordensregler, ressurser i friminutter ved ekstra vakter og foreldreseminar. Av konkrete tiltak for å beskytte A mot medelever nevnte hun også samtaler med involverte barn, telefoner til foreldre til involverte barn, generell informasjon og rapporteringsplikt for episoder som skjedde.

H, som overtok som rektor etter L, har gitt en omfattende forklaring om ulike tiltak som skolen satt inn. Han viste blant annet til at friminutt ble oppdelt mellom de eldste og yngste elevene, at det ble satt sammen grupper av både elever og lærere for å skape aktiviteter i friminuttet og at personalet var pliktig til å gripe inn i episoder og melde disse til rektor eller inspektør. Det ble holdt seminar med foreldrene der innleide spesialister deltok (spesialpedagog M og psykolog N), alle klasser ble pålagt å ha miljøarbeid som tema jevnlig på timeplanen og programmet «Steg for steg» ble innført for å bedre elevenes evne til konfliktløsning. Arbeidet rettet mot elever og foreldre ble intensivert etter en tidligere beskrevet episode der A ble utsatt for mobbing under en bursdagsfeiring, blant annet ved møte på skolen med foreldrene.

Tiltakene fungerte etter H sin oppfatning og han mener det etter hvert ble en bedring av A sin situasjon, særlig etter at han begynte i 6. klasse høsten 1999. Når det gjelder ulike tiltak for beskyttelse av A, viste han til at det var møter med de involverte på hans kontor og oppfølging overfor foreldre, slik også tidligere rektor L forklarte. H hadde også individuelle samtaler med elever som plaget A. Når det gjaldt reaksjoner mot disse elevene nevnte H kontakt med foreldre, det ble i ett tilfelle avtalt at elevens mor skulle være tilstede i friminuttet, fire elever ble fratatt et gode i form av «belønningstur» for klassen og ved en anledning ble det vurdert tvunget skifte av skole for en elev.

PPT- rapporten fra juni 1998 anbefalte som nevnt også at A fikk oppfølging av psykolog for å oppnå bedret samspill med medelever. Bevisføringen har påvist en samtale med psykolog. Retten forsto det slik at skolen ikke fulgte opp dette da det ble valgt lokal psykolog fremfor oppfølging fra det offentlige gjennom BUP i Æ. Den faglige vurderingen fra psykologen har ikke vært gjenstand for bevisføring.»

Lagmannsretten bemerker for ordens skyld at L ikke ble ført som vitne for lagmannsretten, men at hennes vitneutsagn, slik det er referert ovenfor, stemmer godt med bevisføringen for lagmannsretten.

Lagmannsretten har for øvrig merket seg at skolen ved to anledninger innkalte foreldrene til møte på skolen. Den første gangen var etter «mål-episoden» i juni 1998. Den andre gangen var i 2000 da A ble alvorlig syk, og etter hvert fikk stilt diagnosen Ulcerøs colitt. Ved begge anledningene ble det foretatt en grundig diskusjon om situasjonen og om nødvendige tiltak. Disse møtene bedret As situasjon, men kun på kort sikt.

Når det oppsto situasjoner, var det vanlig at rektor kalte inn A og plagerne til samtale. Det ble også foretatt individuelle samtaler. A følte imidlertid at han ikke fikk støtte som mobbeoffer. Plagerne har forklart at det var ubehagelig å bli innkalt til rektors kontor og få melding med hjem, men at effekten ikke varte lenge. Etter slike møter kunne de plage A mer som straff. Lagmannsretten legger til grunn at det generelle bildet av samtalene var en mer en oppfordring om å skvære opp og henstille om hensynsfull omgang, enn en klar plassering av ansvar for mobbing.

Den eneste gang skolen reagert med strenge disiplinertiltak, var etter en episode som fant sted 4. september 2000, da A ble slått og sparket av E og F fordi A hadde kastet en ball i ansiktet på en annen elev. Ifølge rektor H agerte E og F som politi. Det var F som var den toneangivende, og han hadde på dette tidspunktet utført en rekke andre ordensforseelser. Det ble reagert strengt overfor F. Han fikk utvisning, han ble nektet å være med på klasseutflukt, og det ble diskutert om han burde bytte skole. F har selv forklart i retten at han ikke oppfattet disse reaksjonene som konsekvens av mobbingen av A. Etter dette endret F atferd, og han ble etter hvert venn med A.

PPT begrenset sin innsats til generelle tiltak for bedre skolemiljø, herunder tiltak mot mobbing, og medvirkning til henvisning av A til psykolog, slik det ble lagt planer om i rapport av 19. juni 1998, gjengitt over på side 15.

På ungdomsskolen ble det ikke satt inn tiltak mot mobbing av A.

Vurdering av iverksatte tiltak

Vedrørende ansvarsgrunnlaget viser lagmannsretten til tingrettens dom side 14, som lagmannsretten slutter seg til:

Det er ikke bestridt at ansvarsgrunnlaget skal vurderes etter regelen om arbeidsgiveransvar i skadeerstatningsloven § 2-1. Ved vurderingen av om det er utvist uaktsomhet gjennom uforsvarlig oppfølging av A skal det etter bestemmelsen «tas hensyn til om de krav skadelidte med rimelighet kan stille til virksomheten eller tjenesten er tilsidesatt». Det er ikke nødvendig å peke ut en eller flere bestemte personer som har utvist uaktsomhet da såkalte anonyme feil begått av ansatte faller inn under bestemmelsen. Arbeidsgiveransvaret dekker også kumulative feil, det vil si der flere ansatte har vært sammen om feilen eller en rekke småfeil til sammen dekker skyldkravet.

Lagmannsretten viser videre til Rt-2012-146 der det heter at det er den aktsomhetsnorm som følger av alminnelige regler om arbeidsgiveransvar, som skal anvendes.

Vedrørende grunnskolelovens og opplæringslovens bestemmelser, og definisjonen av mobbing, viser lagmannsretten til tingrettens dom side 14 til 15.

Kommunen igangsatte tiltak slik det er beskrevet over. Lagmannsretten legger til grunn at skolen, og PPT så langt kontoret ble engasjert, hadde et ønske om å bedre klassemiljøet og situasjonen for A. Økte ressurser gjorde at den fysiske mobbing bedret seg gjennom 5. klasse.

Lagmannsretten finner imidlertid at tiltakene var utilstrekkelige og at skolen kan bebreides for dette.

Slik lagmannsretten ser det, er det grunnlag for å konstatere at A var offer for massiv mobbing, i det minste fra han begynte i fjerde klasse til han gikk ut av barneskolen. Dette var hans egen opplevelse, det fremgår av de svar han gav under utredning i regi av PPT, det var hans foreldres opplevelse. Det fremgår av den uttalelse som klassestyreren avga til PPT 2. juni 1998. Det toppet seg ved den såkalte «mål-episoden» 16. juni 1998, som er et grufullt eksempel på at «alle de andre» på brutalt vis ydmyker en medelev. Det forhold at A over en periode på flere år regelmessig ble jaget av medelever og søkte tilflukt ved lærerværelset, var godt synlig for skolens ledelse og administrasjon.

Til tross for at de faktiske forhold var synbare, er det i saken ikke spor av at skolen eller PPT har definert A som et mobbeoffer. I klassestyrerens notat av 2. juni 1998 er mobbingen beskrevet, men ikke definert. I PPTs utredning av 19. juni 1998 er ordet mobbing ikke nevnt.

De tidsnære dokumenter viser at skolen og PPT definerte problemene som et dårlig miljø i klassen og et samhandlingsproblem i klassen. Skolen og PPT har handlet ut fra denne analysen, som lagmannsretten finner var uriktig. Det var grunnlag for å konstatere mobbing av A, og det var grunnlag for å plassere ansvar hos plagerne. Når dette ikke ble gjort, har skolen og PPT ikke handlet i samsvar med kapittelet «Problemløsning» på side 46 flg. i lærerveiledningen «Mobbing i skolen». Det sentrale momentet, å fjerne mobbingen som trussel mot A, og å gi ham voksen støtte, uteble.

Lagmannsretten legger til grunn av at den manglende erkjennelsen av mobbingen, og omfanget av denne, ledet til at skolen ikke så den mer skjulte mobbing i form av uttrykk for forakt overfor A og sosial utelukkelse av ham, som utviklet seg de siste årene på barneskolen og på ungdomsskolen.

Lagmannsretten legger til grunn at skolen og PPT manglet en strategi for hvordan A skulle beskyttes mot mobbing, og at det ikke på noe tidspunkt ble foretatt evaluering av de tiltak som ble iverksatt. Lagmannsretten ser dette som en konsekvens av den manglende erkjennelsen av at A var et mobbeoffer.

I lys av omfanget og karakteren av mobbingen var skolens og PPTs tiltak lite målrettede og klart utilstrekkelige. Det kan rettes bebreidelse mot skolens ansatte og mot PPT, som verken hver for seg, eller sammen, maktet å sette inn tilstrekkelige tiltak.

Årsakssammenheng og erstatningsutmåling

Kommunen har gjort gjeldende at As problemer og reduserte funksjonsnivå i det minste delvis er relatert til at han er diagnostisert med ADHD.

A ble ikke utredet for ADHD i den tiden han gikk i barne- og ungdomsskolen.

Diagnosen ADHD ble første gang stillet av psykolog Årstein Skiftun i 2007. Hans konklusjon er gjengitt i tingrettens dom på side 18:

«Mi vurdering så langt, er såleis at 1) ikkje tykkast liggje føre uttalte eksklusive svikt og 2) at det heller ikkje tykkast liggje føre uttalte minne- /lærevanskar av verbal/visuo-spatial art som kan forklare pas. si dårlige fungering på skolen. På den andre sida finn ein i testsituasjonen at pas. Har gjennomgåande problem med oppgaver knytt til merksemd over xxxxtig og impulsivitet. Samanhalde med pas. Svar på Barkley's AD/HD-inventorium og anamnesticke opplysningar, peikar såleis det samla kliniske billete i retning av ei underliggande AD/HD-lidning.»

Psykologspesialist Sondre Hasvold har i spesialisterklæring av 3. mars 2016 uttalt følgende:

«Diagnostisk vurdering:

A ble diagnostisert med F90.0 Forstyrrelse av aktivitet og oppmerksomhet (ADHD) i 2007. Han ble videre diagnostisert ved Ø DPS med F90.0 og F43.1 Posttraumatisk stresslidelse (PTSD). Under behandlingen på Ø DPS ble han også utredet relativt bredt med M.I.N.I plus og ASDI (Aspergers Syndrom Diagnostisk Intervju for voksne). Hvor rapporten konkluderer med at Asperger er utelukket. Undersøkelsen til spesialisterklæringen finner at A oppfyller kriteriene for F43.1 Posttraumatisk stresslidelse. En mer nøyaktig betegnelse for lidelsen vil være «komplekse traumer» dette er et begrep som omhandler gjentatte traumatiske hendelser og hvor traumene danner grunnlaget for hvordan personen danner relasjoner senere i livet. Som gir et litt annet symptombilde enn ved en enkelt traumatiske hendelse. Begrepet tilsvarende ikke en egen diagnose, men er et mye brukt begrep innen traumeforskning. Symptombilde vil da også være litt annerledes med mer interpersonlige problemer og ofte et bredere symptombilde. Blant annet har A en betydelig sosial angst og tidvis sliter han med depresjon. A har også intrusive minner (Flashbacks), mareritt flere ganger i uken, viser en konstant økt stressaktivering og er hele tiden på vakt, særlig i sosiale situasjoner. Han kan «fryse til» i sosiale situasjoner hvor han ikke har kontroll eller i situasjoner som bringer frem direkte minner av mobbingen. Blant annet enkelte steder i Y. Han har perioder hvor han er depressiv og isolerer seg fra omverden.

Årsaksforhold:

Årsaksforholdet synes noe komplekst, A kan vise til noen enkelte episoder han trekker frem som ekstra belastende. Men det som fremgår som mest skadelig er at han gjentakende har vært utsatt for trusler, vold og mobbing i hele grunnskolen. Hvorpå han har hatt liten mulighet for å trekke seg tilbake eller søke trygghet. Han har også i liten grad hatt anledning til å utvikle sosiale ferdigheter med jevnaldrende, som per i dag fremgår som mye av grunnen til at han feiltolker og feilvurderer sosiale sammenhenger. ADHD anses i stor grad som en medfødt tilstand og vil være en del av årsaksforklaringen ettersom det ofte gir problemer i sosiale sammenhenger under oppveksten, dårlige skolerestulater og vansker med impulsstyring. Samtidig så referer utredningsrapporten fra Helse Å til at han under tvil oppfyller kriteriene til ADHD. ADHD kjennetegnes heller ikke med mareritt, instrutive minner eller den grad av sosial tilbaketrekning og usikkerhet som A presenterer. Han fremgår å ha hatt en relativt trygg og stabil familiesituasjon, med omsorgsfulle foreldre. Det fremgår imidlertid noe konflikter i ungdomsårene og A virker ofte å innta et selvbylde som familiens sorte får. Noe av dette fremgår som resultat av at han i ungdomstiden gjorde flere dårlige valg, som han i følge han selv gjorde under innflytelse av andre. Kombinasjon med ADHD, mobbing og sosial usikkerhet må antas at gjør han særdeles sårbar både for å ta dårlige og impulsstyrte valg, og gjør han også ekstra sårbar for å håndtere konsekvensene på en lite hensiktsmessig måte. At mobbingen daterer tilbake til barnehage og tidlig barneskole gjør det veldig vanskelig å anslå premorbid fungering og at det er flere hendelser fordelt utover en hel barndom gjør det også vanskelig å spesifisere nøyaktig når «skaden» inntreffer.

A har en kronisk somatisk lidelse, Ulcerøs colitt som å antas å ha en forsterkende effekt på hans reduserte funksjonsnivå. Da denne lidelsen må antas å være stressrelatert, noe som vil si at As angst og stressnivå vil spille negativt inn på problemene med magen. Det fremgår også som sannsynlig at A har en økt selvbevissthet i sosiale situasjoner grunnet Ulcerøs colitt. Det vises ellers til medisinsk erklæring for beskrivelse og vurdering av denne tilstanden. Ut fra disse faktorene så anslås sammenhengen mellom mobbingen og As symptomer relatert til psykisk helse å være 85%. Det vil si ADHD vil sannsynlig kunne være en av årsakene til As rapporterte noe umodne, impulsive og litt sosialt klønede væremåte, men kan ikke forklare lidelsestrykket og funksjonstapet som har per i dag.»

Psykologspesialist Hasvold har for lagmannsretten fastholdt sin vurdering, men slik at han i dag ikke ser grunnlag for en ADHD-diagnose for A.

Den rettsoppnevnte sakkyndige har i sin spesialisterklæring av 26. juni 2017 skrevet:

«Årsaksvurdering

Rapportene fra tidlig skolealder tyder på at dette har vært en gutt med normale evner. Det synes ikke riktig å operere med noen form for medisinsk inngangsinvaliditet. Mobbingen har pågått gjennom mesteparten av barne- og ungdomsskolen og fastsettelsen av nøyaktig tidspunkt for noen form for psykisk skade er umulig. Det legges imidlertid til grunn av den verste mobbingen hendte i årene 1997-1999. Dette er også såpass tidlig i et barns liv at barnet er å anse som særlig sårbart.

PTSD vurderes i sin helhet å være et resultat av mobbing, og da særlig knyttet til hendelser eksemplifisert med vold og trusler om vold. Det er lagt til grunn at det meste av mobbingen har foregått på skolen og på vei til og fra skolen. Denne mobbingen vurderes som tilstrekkelig for å frembringe lidelsen.

Sosial fobi kan ha mange årsaksfaktorer som arv, barndomsopplevelser og personlighetsutvikling. Mest sannsynlig har mobbingen vært et vesentlig bidrag til utvikling av lidelsen som i stor grad kan anses som overlappende med PTSD både i symptomer og funksjonstap. Under tvil vurderes mobbingen mest sannsynlig som en nødvendig forutsetning for lidelsen.

De fleste som utvikler ADHD gjør dette på arvelig grunnlag. Det vurderes som mindre sannsynlig at mobbingen har hatt betydning for utviklingen av ADHD.

Ulcerøs kolitt og cholangitt vurderes ikke som forårsaket av mobbing. Stress kan ha en betydning for graden av plager, men p.t synes disse lidelsene å være under kontroll. Fremtidig stress kan bidra til å eskalere lidelsene, men dette vurderes som uavhengig av tidligere lidelser.

Dersom ikke mobbingen hadde forekommet, og da nærmere spesifisert den mest alvorlige mobbingen angitt til årene 1997 til 1999, anses det som mindre sannsynlig at traumelidelsen hadde oppstått. Med traumelidelsen menes her kombinasjonen av PTSD og sosial fobi. Alvorlighetsgraden av traumelidelsene og det tilsvarende funksjonstapet er relatert til graden av eksponering i et dose-responsforhold. Begrensning av eksponering ville mest sannsynlig gitt mindre alvorlighetsgrad av lidelsene, og full forebygging av hendelsene ville utelukket utviklingen av PTSD og mest sannsynlig også sosial fobi. Ideelt sett burde effektive tiltak for forebygging av hendelsene vært iverksatt så tidlig som mulig. Senere tiltak ville hatt mer begrenset effekt på de helhetlige skadevirkningene, jo senere, jo mindre effektivt.»

Sakkyndig Heir fastsatte samlet medisinsk invaliditet på grunn av psykiske lidelse til 35-40%. Om årsaksforholdet heter det videre:

«Splittet på ulike diagnoser og årsaksforklaring settes medisinsk invaliditet relatert til PTSD og sosial fobi samlet til 20% og den relatert til ADHD til 20%. Skadebetinget medisinsk invaliditet vurderes således til 20%.»

Sakkyndig Heir har fastholdt sin rapport i sin forklaring for lagmannsretten. Han har herunder fastholdt at mobbingen var en nødvendig betingelse for diagnosene PTSD og sosial fobi, og for den totale medisinske invaliditet. De to sakkyndige er dermed enige på dette punktet.

Heir har imidlertid under sin forklaring gitt uttrykk for at As fungering den senere tid, også i retten, og hans skoleresultater på videregående skole, leder til at han revurderer den medisinske invaliditet til 25 til 35%, hvorav halvparten er skaderelatert.

Lagmannsretten er enig med psykologspesialist Sondre Hasvold i at det ikke er grunnlag for å diagnostisere A med ADHD. A viste ikke symptomer på ADHD som barn ut over en provoserende atferd i forhold til jevnaldrende. Lærerne hadde ikke mistanke om ADHD. Han ble ikke utredet for denne lidelsen, og det er i de

tidsnære dokumenter ingen spor av mistanke om ADHD. ADHD har fremkommet som en mulig diagnose i voksen alder, der det har vært søkt etter årsaker til hans nedsatte funksjon.

Også sakkyndig Heir har konkludert med at As PTSD i sin helhet er et resultat av mobbing og at mobbingen mest sannsynlig er en nødvendig forutsetning for lidelsen. For øvrig ga Heir i sin forklaring uttrykk for tvil om ADHD-diagnosen.

I samsvar med de sakkyndige uttalelser i saken konstaterer lagmannsretten etter dette at mobbingen var en nødvendig betingelse for As reduserte fungering og for hele hans medisinske invaliditet. I den grad hans personlighet og atferd kan ha bidratt til mobbingen, er dette faktorer som det ikke er rimelig å ta i betraktning som et element i årsaksbildet. Som påpekt av sakkyndig Heir ville full forebygging av hendelsene utelukket utviklingen av PTSD og mest sannsynlig også sosial forbi.

Det er på det rene at A ble mobbet også utenfor skoletiden. Det meste av mobbingen foregikk på skolen og på vei til og fra skolen. Mobbingen utenfor skolen var en forlengelse av den som var etablert i skoletiden og på skoleveien. Mobbing utenfor skolen er derfor ikke en relevant årsaksfaktor.

Lagmannsretten konkluderer med at det i sin helhet er årsakssammenheng mellom ansvarsgrunnlaget og skaden, og at skaden omfatter hele As medisinske invaliditet.

Ut fra de sakkyndiges beregning av medisinsk invaliditet og ut fra bevisføringen under ankeforhandlingen og det inntrykk A har gitt under ankeforhandlingen, fastsetter lagmannsretten den medisinske invaliditeten til 35%.

Erstatningsutmålingen fremkommer etter dette slik, jf. Skadeserstatningsloven § 3-2 jf. 3-2 a:

$$\text{Grunnbeløp kr } 93.634 \times 40 \times 35\% = \quad \underline{\text{kr } 1.310.876}$$

A har frafalt krav om erstatning for lidt økonomisk tap, jf. tingrettens domsslutning post 2.

X kommune har akseptert ansvar for sakkyndig undersøkelse av A med kr 12.300.

Sakskostnader

Anken har ført delvis frem. A har ikke vunnet saken fullt ut. Lagmannsretten finner imidlertid at han har fått medhold av betydning, jf. tvisteloven § 20-3. Han har fått medhold i spørsmålet om ansvarsgrunnlag og årsakssammenheng, og han er tilkjent en betydelig erstatning. Tungtveiende grunner taler for at han tilkjennes sakskostnader, jf. tvisteloven § 20-3 jf. § 20-2 tredje ledd bokstav c. X kommune pålegges å dekke As sakskostnader i sin helhet.

Advokat Windhaug har fremlagt sakskostnadsoppgave på kr 396.927. Av kostnadene utgjør salær kr 287.650 pluss mva. Lagmannsretten finner sakskostnadene nødvendige og fastsetter disse i samsvar med sakskostnadsoppgaven, jf. Tvisteloven § 20-5.

I tingrettens sakskostnadsavgjørelse gjøres ingen endringer. Ved denne avgjørelsen har lagmannsretten lagt sitt resultat til grunn. Begrunnelsen er for øvrig den samme som ved sakskostnadsavgjørelsen for lagmannsretten.

* * *

Dommen er ikke avsagt innen lovens frist. Årsaken til dette er at dommer Malvik Moen har hatt studiepermisjon i september.

Lagmannsretten formulerer ny selvstendig domsslutning.

Dommen er enstemmig.

Domsslutning

1. X kommune dømmes til å betale som erstatning for personskade 1 310 876 - enmilliontrehundreogtitusenåttehundreogsyttiseks - kroner til A innen 2 - to - uker fra dommens forkynnelse.
2. X kommune dømmes til å betale utgift til sakkyndig vurdering med 12 300 - tolvtusentrehundre - kroner til A innen 2 - to - uker fra dommens forkynnelse.
3. X kommune dømmes til å betale sakskostnader for tingretten til A med 207 111 - tohundreogsyvtusenett hundreogelleve - kroner innen 2 - to - uker fra dommens forkynnelse.
4. X kommune dømmes til å betale sakskostnader for lagmannsretten til A med 396 927 - trehundreognittisekstusennihundreogtjuesju - kroner innen 2 - to - uker fra dommens forkynnelse.

